

КИРИЛ КАБАКЧИЕВ (Велико Търново)

**ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ И МОЙСЕЙ — СЕМАНТИКО-
ИДЕОЛОГИЧНА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА СРАВНЕНИЕТО В
„ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА ЕВТИМИЙ“ ОТ ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК**

Средновековното художествено творчество се изгражда основно от библейски материал, което е от особено значение за възприемане и оценка на изкуството и литературата от разглеждания период. Не е необходимо да се доказва, че ценностната ориентация „може да се извади от текстовете само с равностойно отношение към тях, т. е. отношението, което е имал средновековният книжовник, слушател и проповедник“¹. Ето защо специфичният начин на отражение в старата литература, обусловен от рамките на религиозното съзнание, в което живее и твори средновековният човек, изисква преди всичко съобразяване с библейските елементи като своеобразни естетически и семантични знаци, организиращи цялостната художественоинформационна структура на произведението. Възможността библейските текстове да имат не само пряк, но и алегоричен смисъл налага в процеса на интерпретацията да се взема под внимание както библейският текст с неговия контекст, така и класическата екзегетика — патристиката. Опирайки се на тях, съвременният изследвач получава необходимата основа за максимално приближаване към действително вложения смисъл в произведението.

Задачата, която се поставя в предлаганата работа, е да се извърши семантико-идеологична интерпретация на три момента от „Похвално слово за Евтимий“² на Григорий Цамблак, където Патриарх Евтимий се сравнява с Мойсей³. Отправна точка при анализирането на всеки един пасаж е установеният базисен библейски текст.

Целта на статията е да се изтъкне необходимостта от задълбочено изследване и на най-незначителния на пръв поглед библейски елемент при тълкуване на сравненията.

Поводът да се насочи вниманието към сравнението на Патриарх

Евтимий с Мойсей е неговата значимост за съдържащата се в словото информация от естетична и семантична гледна точка. По този въпрос П. Русев отбелязва: „Особено любопитни са сравненията и съпоставките с Птоломей и Мойсей, понеже с тях образът на Евтимий се възвеличава най-силно” (25).

В превод на съвременен български език първият откъс гласи: „Според своята премъдрост бог нареди и това... Евтимий, предугадил волята божия, да не отбегне от призванието си, понеже по-късно щеше да бъде изпратен като втори Мойсей за предводител на народа” (143). Пределно общият характер на алюзията тук не изисква обстоен коментар, съобразен с екзегетичен анализ. Прототекстът на алюзията не може да бъде строго определен. Григорий Цамблак представя Евтимий Търновски като водач на своя народ, подобен на Мойсей, но без никаква конкретна насоченост. С други думи, прототекстът следва да обхваща всички онези моменти от Стария завет, където Мойсей е описан като еврейски предводител. В случая дейността на Патриарх Евтимий би могла да се асоциира с всички епизоди, свързани със старозаветния водач. По-голямо внимание заслужава следващият откъс, където Григорий Цамблак утвърждава, че Евтимий Търновски е надминал Мойсей по отношение на проявената от него милост към сънародниците му.

Откъсът е: „Веднага се възкачи на учителския престол и веднага прояви милост към сънародниците си и с дела я направи явна, като по това се оприличи на великия Мойсей и дори го надмина след ръкополагането” (177). За разлика от предходния откъс, тук сравнението се отличава с конкретност, което позволява точно определяне на базисния библиейски текст. Прототекстът на алюзията би следвало да бъде от книга Изх 15:24; 16:2; 17:3-6; 11-12,32; 34:9. На посочените места Мойсеевите сънародници се проявяват като „коравоврати люде”, но еврейският предводител се отнася милостиво към тях, моли се на бога за тях. Откъсът е важен с това, че средновековният писател поставя Евтимий над Мойсей. От този факт се прави следният извод за поетиката на Григорий Цамблак: „Да се сравнява Евтимий с Мойсей и да се поставя той по-високо от тях, е било нещо смело и ново за българската литература през онази епоха” (26)⁴. Не по-малко важно е и обстоятелството, че в текстовия отрязък се дава кога Евтимий Търновски е надминал Мойсей — с л е д р ъ к о п о л а г а н е т о. В същия смисъл е и съответното тълкуване: „Избран за патриарх, Евтимий оприличава себе си на Мойсей и след ръкополагането му го надминава” (26). За читателя обаче остава неясно защо именно след ръкополагането се е осъществило превъзходството на Евтимий. Ако се приеме, че то наистина е станало след ръкополагането, се получава известна непоследователност в самото произведение. Става въпрос за оня момент преди ръкополагането (следващия откъс, който се тълкува тук), където Патриарх Евтимий също е представен като по-високостоящ от Мойсей. Това обстоятелство налага да се насочи вниманието към адекватността на превода. Би следвало да се подчертае,

че преводът на В. Сл. Киселков се различава от цитирания тук. В него се уточнява, че Евтимий Търновски е надминал Мойсей със законите си⁵. Условия и за двата превода обаче липсват. В оригиналния текст не се споменава нищо за закони. Аргументирането на превъзходството е изразено с формата *поставлѣньемъ*, която може да има за еквивалент от съвременния български език единствено предложно съчетание — с ръкополагането, чрез ръкополагането, посредством ръкополагането. Възможно ли е по такъв начин Григорий Цамблак да е аргументирал превъзходството на последния търновски патриарх? Отговорът на въпроса произтича от единството и опозицията между двата Завета — Старият е свят, но Новият е по-свят⁶. Ръкополагането е едно от седемте тайнства, които според християнството са установени от Исус Христос. Ето защо то е една новозаветна предпоставка, обуславяща решението на писателя да въздигне Евтимий Търновски над Мойсей. От единството и опозицията между двата Завета е формулиран постулатът, намерил отражение в средновековната поетика, че Старият завет е префигуративен, предобразен и стои по-ниско от отразяваната християнска действителност⁷. Посредством ръкополагането се е предавала божествената благодат, неприсъща на Стария завет. Старозаветната благодат действа „отвън“, като божия сила, но не се усвоява от хората. За християнските мислители от грехопадението до Петдесетница благодатта е чужда на човешката природа⁸. Иначе казано, Мойсей е действал по нареждане на бога и не е можел да уподоби човешката си природа на божествената чрез съдействието на Св. дух.

Анализирания откъс Григорий Цамблак завършва с думите: „Защото оня (Мойсей — б. м., К. К.), като изведе хората от Египет, ги насочи към обещаната земя, а Евтимий... от земята към небето“. Така писателят отразява превъзходството на Евтимий и по абсолютната за средновековното мислене и изкуство схема на вертикала. „Конкретният и зрим модел на света, който е стоял в основата на образното средновековно мислене, е бил по същество вертикален“⁹. Ако Мойсей е водел народа към обещаната земя, т. е. движението е по хоризонтала, то Евтимий е повел своите пасоми от земята към небето. За средновековния човек движението по хоризонта е било равнозначно на тъпчене на едно място, схващало се е като движение в безкраен кръг, което с нищо не изменяло ценностното положение на предмета¹⁰.

От тълкуването на двата момента на сравнението става ясно, че то е изградено двупланово. В него се съдържа както символично-теологично, така и „пряко“ значение. Съчатаването на буквално и символично предаване на информация е използвано и в третия пасаж. В превод на съвременен български език и с пропуски на ненужното той изглежда така: „Като унищожи всички стари книги, този втори законодател слезе от върха на планината на ума, носейки с ръцете си, подобно на написани от бога скрижали, книгите, над които се труди... За колко похвали е достойно това... Не наподобява ли то с величието на благодатта си онези скрижали,

начертани от бога... на които се изписаха законоположенията на божествената воля? Както на Мойсей бе предопределено, като се изкачи над видимото и като вникна чрез духа си в невидимото и недостъпното — което означава мрак — да узнае божествените тайни и със себе си да поведе всички люде към богопознание, така и на великия Евтимий. Обаче за него планина беше не видим някакъв земен хълм, а височината — знание на истинските догми; мракът пък — недостъпното за другите прозрение, скрижалите и писанията върху тях — душа и ум заедно, и двете пречистени и осветени за бога; поради техните истински повеления на много народи се откри в своята красота тайнството на някаква велика божествена ревност, първоизточник на добродетелите. Защото тя и Мойсей, и Илия прослави, единия прочее законодател направи... Исус Навин, Финес Замвриев... Самуила... Давид... и много други от Стария завет направи известни и предаде на постоянно възпоменание. И не само съществуващи в Стария завет, но и извън него се появиха такива мъже... като достигнаха до богопознанието... (169 — 173).

Няма друг откъс от произведението на Григорий Цамблак, който да е бил обект на толкова много тълкувания. И това е напълно обяснимо — той съдържа сведения за реформаторската дейност на именития средновековен книжовник. Любопитно е обаче, че изследвачите стигат до различни изводи по въпроса за превежданите от Евтимий книги. Недостатъчната последователност се среща дори в мислите на един и същ медиевист относно информацията, заложена в Цамблаковите думи. Така например за Ив. Гълъбов това място е „отличаващо се също така с много добра ориентираност на житиеписеца по въпросите, върху които пише“ (56). Той смята, че независимо от своеобразната постройка на пасажа не е трудно да се долови истинското съотношение на фактите. Това е от една страна. От друга — „Въпреки своята точност Цамблаковата формулировка все пак е извънредно обща“ (58). Макар че се изтъква пределно общият характер на информацията, от нея се прави съвсем не общ извод за превежданите от Евтимий книги. Те са били евангелски текстове. Според видния наш учен откъсът не следва да се приема буквално, да се анализира в буквален смисъл, защото той представлява стилистична фигура, риторичен похват: „Очевидно невярното твърдение (за превода на божествените книги — б. м., К. К.) е трябвало да събуди изненада у слушателите, готовност за възражение, за да може след това веднага, след като е извлякъл максималния ефект от този риторичен подход, да поясни действителното положение на нещата“ (57). П. Русев също е на мнение за представяне на реални събития и действителни дела на героя въпреки многото цитати и съпоставки от Библията (34). Но от анализирания откъс той не прави единна концепция за начина, по който е извършен преводът на книгите. На две места се твърди, че Евтимий „сам и за кратко време“ е извършил преводите (26, 47). В същото време се застъпва и схващането, че реформаторът е събрал ученици, „заедно с които извършва първото си велико дело“ (47). По въпроса за книгите, които са

били превеждани, авторът също не е последователен. Той говори веднъж за „новия превод на богослужебните книги“ (26), а след няколко страници — за богослужебни и други книги (47). За Бл. Чифлянов „унищожаването“ на старите книги е включвало и ония, които не са съдържали Йерусалимския типик¹¹. Кл. Иванова не е склонна да вижда някакви преки указания за новопреведените книги в откъса: „Но Григорий Цамблак не казва нищо конкретно за самия процес на работа: кои книги, кои съчинения, в какъв ред, за колко време и как са се превеждали! Кои са били непосредствените помощници на Евтимий“¹². Причината за липса на конкретни данни тя вижда в обстоятелството, че Григорий Цамблак не е изследвач на Евтимий, а възторжен негов възхвалител. Противоречивият характер на цитираните мнения недвусмислено говори, че за окончателно изясняване на откъса не може да става въпрос. Би следвало да се каже, че направените досега изводи са по-скоро „импровизирани хипотетични постановки“,¹³ но не и аргументирани заключения, които да са постигнати при цялостен филологически разбор. В подкрепа на казаното е отсъствието на задълбочен анализ върху сравнението на Патриарх Евтимий с Мойсей и свързаните с него детайли. За тях в изданието например е отделено съвсем малко внимание (47,56).

Григорий Цамблак разкрива задачата, която е стояла пред Евтимий Търновски, и нейното осъществяване с позоваване на авторитета — Мойсей. Писателят представя творческия процес на реформатора в паралел с направеното от Мойсей. Преди да пристъпи към създаването на новите преводи, Евтимий извършва „същото“, което е извършил Мойсей, и като краен резултат новопреведените книги наподобяват скрижалите, но и стоят по-високо от тях.

В началото на пасажа Григорий Цамблак нарича Патриарх Евтимий втори законодавец (вторин законодавец). Този факт става отправна точка да се твърди, че даденият момент следва „да се разбира в смисъл, че като става патриарх, Евтимий налага езиково-правописната и литературната си реформа със силата на църковната и държавната власт“ (48). С други думи, Евтимий е бил избран вече за патриарх, когато налага реформата си. В същия смисъл схваща характеризирането на патриарха като „втори законодавец“ и Сл. Иванов¹⁴. Тук се налага отбелязването на две обстоятелства, които не предоставят възможността за такъв извод.

В дадения откъс Григорий Цамблак описва книжовната дейност на средновековния творец — писаніе в/о/ж/к/ ствнѣх книгъ, а не налагането на реформа. Говори се за време, когато Евтимий Търновски все още не е патриарх, не разполага със „силата на църковната и държавната власт“. Едва след обобщаващото описание на заслугите на Патриарх Евтимий към православието посредством новите преводи писателят очертава ситуацията, довела до неговото въздигане на патриаршеския престол — смъртта на предшественика му и волята на епископите и целия народ Евтимий да стане патриарх. До този момент при пребиваването си в манастира „Св. Троица“ Евтимий Търновски се занимава само с книжов-

ни дела. След като е избран за патриарх, вече прилага дадената му власт — прогонва от пределите на царството еретиците, забранява празника, който е използван като повод за блудство, „отсича корена“ на греха. Но не се споменава нищо за налагане на някаква езиково-правописна реформа! Наблюденията специално над правописа от онази епоха показват, че „Все пак делото на последния български патриарх не представлява правописна „революция“¹⁵. Основателно Ив. Гълъбов посочва, че според сведенията на Григорий Цамблак на реформа е била подложена синтактичната страна на езика (60).

Второто обстоятелство, което не позволява Евтимий Търновски да се приеме като налагащ реформа, е липсата на каквито и да било указания за първия законодавец на религиозния живот в България, с когото да се съпоставя Патриарх Евтимий. Не трябва да се забравя, че в откъса Мойсей е наречен законодавец. Една и съща лексикална единица е използвана от Григорий Цамблак и за Мойсей, и за Патриарх Евтимий — *законодавецъ*. Даването на закона от Мойсей не следва да се асоциира само със скрижалите, с десетте божии заповеди. В християнската история Мойсей се смята за автор на първите пет библейски книги — Петокнижието, или както още се нарича, Закона. В това са вярвали и Филон, и църковните отци¹⁶. За християнството първият законодавец е един — Мойсей, и всеки друг, занимавал се с Петокнижието, би могъл да се нарече втори законодавец. Назовавайки Патриарх Евтимий *вторъи законодавецъ*, Григорий Цамблак го изобразява като втори „автор“ на Петокнижието.

Следващият важен елемент за обосноваване на хипотезата за нов превод на Петокнижието от Евтимий Търновски при сравняването с Мойсей е казаното от Григорий Цамблак, че еврейският предводител е повел всички хора към богопознание. Как е станало това? От християнска гледна точка бог е непознаваем, непостижим за човешкия разум и може да се познае в такава степен, в каквата той се открива в света. Главната задача на богопознанието е утвърждаване битието на бога чрез определяне на основните му качества и особености¹⁷. А те са: 1) Бог е непознаваем, което е формулирано във Второзак 4:11-12; 2) Бог е битие — „Аз съм оня, Който съм“, Изх 3:14. Вярата утвърждава, че бог е битие, и оттук трябва да тръгва всяка рационална дедукция; 3) Творящият Логос-Битие е посредник между бога и човека, между бога и света. По-късно в евангелието на Йоан Логосът се отъждествява с Христос; 4) Сътвореният от бога космос е благоустроен — „И бог видя, че беше добро“; 5) Човек е сътворен по образ и подобие божие — Бит 1:26-27; 6) Проблемата за богоугодната нравственост е поставена в Изх и Лев. Следователно основа на богопознанието се явява Мойсеевото петокнижие. От него християнската философия е извличала идеи като монотеизма, провиденциализма и ревелационализма¹⁸. Профетичните книги детайлизират тези идеи. Григорий Цамблак не утвърждава Патриарх Евтимий като повел хората към богопознание, както Мойсей. Последният български патриарх чрез преводите разкрива за много народи първоизточника на добродетелите,

божествената ревност, прославила Мойсей, Илия, Исус Навин, Финес Замвриев, Самуил и Давид. Писателят не е изразил в какво се състои същността на божествената ревност, но тя може да се установи от антропонимичните библейски алюзии. Мойсей изпълнява божията воля и е станал законодавец (Изх 3:20). Исус Навин следва повелята на бога да действа според дадения на Мойсей закон (Ис Нав 1:7-8), което е донесло военните му успехи — превземането на Ерихон и Гай. Той прави препис на Мойсеевия закон (Ис Нав 8:32), апелира за неговото изпълнение (22:5; 23:6). Финес Замвриев и Самуил се борят срещу идолопоклонството (Числ 25:8-9, 13; I Цар 7:3). Прототекстът на алюзиите очертава като първоизточник на добродетелите закона, а той държи централно място в Петокнижието и е обединяващо звено на първите пет библейски книги. Спазването на закона е необходимо условие за предаване на „постоянно възпоменание“. Достигналите близо до богопознанието като Птоломей Григорий Цамблак характеризира с израза И не тѣчѣжъ къ законѣ сжѣиѣхъ (170). Той е преведен „И не само съществуващи в Стария завет“. В. Сл. Киселков превежда „и то не само тези, за които (се говори) във Ветхия Завет“¹⁹. Възщност изразът означава „и не само подчинение на закона Мойсеев“²⁰. С други думи, подчиняването на закона е предпоставка за „постоянно възпоменание“. Подчинението на закона води към богопознание. Григорий Цамблак внушава, че със следване „първоизточника на добродетелите“ се стига до богопознанието. Така става ясно, че отсъствието на пълно съвпадение между Мойсей, който е повел всички хора към богопознание, и Евтимий Търновски, разкрил първоизточника на добродетелите, е само на пръв поглед. Писателят изтъква определени страни на Петокнижието — философска и нравствена, и в същото време очертава причината, която е заставила Патриарх Евтимий да извърши нов превод. Новият превод е имал своя собствена задача — да издигне нравственото поведение на хората в най-широк смисъл. Следвайки първоизточника на добродетелите, те ще стигнат и до богопознание.

Още на пръв поглед се забелязва противопоставителният план, по който Григорий Цамблак е осъществил сравняването на Евтимий с Мойсей. За да получи скрижалите, Мойсей се изкачва на Синай (Изх 19:16:23; 24:15-18), а Евтимий е достигнал „височината-знание на истинските догми“. Мойсей влиза в мрак, а Евтимий — в недостъпното за другите видение. От Синай Мойсей носи скрижалите с издълбани на тях букви, а Евтимий носи душа и ум, пречистени за бога. Необходимостта от задоволително обяснение на изброените опозиции се налага преди всичко от обстоятелството, че посредством тях писателят дава отговор на въпроса: не наподобяват ли с благодаратта си преводите на Евтимий Търновски скрижалите, върху които са изобразени законоположенията чрез божествената воля? Отговорът е антиномичен — те са същите, но стоят по-високо. Евтимий е постигнал същото, което и Мойсей, но по друг начин и го превъзхожда. Разбира се, буквалното тълкуване на посочените опозиции не би надминало границите на констатация за

противопоставяне на материално и духовно, свещено — свръхсвещено, Стар и Нов завет. Читателят донякъде би могъл да почувства по-голямата значимост на отразяваната християнска действителност над Стария завет, но не и да възприеме детайлно вложената информация. Буквалното тълкуване не може да даде отговор на следните въпроси: 1) Защо е било необходимо Мойсей да се изкачва на Синай и какво отношение има божията воля спрямо благодатта; 2) Какво представлява височината-знание на истинските догми и как се отнася тя спрямо Синай?; 3) Кое предоставя възможността за паралел между синайския мрак и непостижимото видение?; 4) Защо Евтимий слиза от планината на ума и накъде води този път? Тези въпроси изискват прилагането на екзегетичен анализ. Неговото използване при интерпретиране на средновековни произведения е необходимо и задължително. „Може без преувеличение да се каже, че цялата интелектуална култура от средните векове е екзегетична... за автора от тази епоха е било неписан закон (а вероятно и писан...) да се цитират Библията и отците на църквата с интерпретация на съответните места в духа на защитаваните положения”²¹. А какво положение защитава Григорий Цамблак? Това е истинността на новопреведените книги, които са съзвучни с евангелието и са непоколебими в силата на догмите. Те са преведени така, че да разкрият първоизточника на добродетелите.

Защитата на новопреведените книги започва с отбелязания вече риторичен въпрос. При тълкуването на предходния откъс бе очертано превъзходството на новозаветната благодат пред старозаветната, която действа „отвън” като божия сила. Григорий Цамблак разяснява как се е постигнала благодатта от Мойсей и Евтимий с крайно лаконична интерпретация на две алюзии — старозаветна и новозаветна. В патристиката двата библейски откъса се разглеждат във връзка с теосиса.

Възлизането на Мойсей е било тълкувано от редица философски и християнски мислители като Филон, Григорий от Ниса, Григорий Богослов, Псевдо-Дионисий и др. По всяка вероятност Григорий Цамблак използва анализа на Псевдодионисий. С този старозаветен епизод Псевдодионисий разяснява апофатическия път в богословието. Само когато преминава границата на света, на видимите и виждащите го, тогава Мойсей прониква в мистичния мрак и изцяло принадлежи на бога. Най-доброто от Мойсей се съединява с бога, който не подлежи на никакво познание²². Няма съмнение, че Григорий Цамблак има предвид оня момент, когато Мойсей е стигнал обожествяването чрез апофатизъм. Тогава той получава скрижалите с божите заповеди, които са и з о б р а з е н и ч р е з б о ж и я т а в о л я. Обожествяването е необходимо условие Мойсей да бъде законодавец. Същото условие е изпълнил и Евтимий и поради това той е „втори законодавец”, но теосисът е постигнат по друг начин. Става въпрос за катафатическото богословие. Апофатизмът съединява с бога, а катафатизмът открива бога. „В противоположност на негативния път, който води до съединяване, този път слиза към нас като стълба на „богоявленията” или Богопроявленията в тварния свят”²³.

Катафатическото богословие представлява слизване от висшите степени на битието към тварния свят. Вече бе споменато, че сътворяването на космоса, неговото благоустрояване, както и проблемата за богоугодната нравственост, се съдържат в Петокнижието. Следва да се подчертае, че катафатическият метод е по-сложен и може да се прилага от изпитаните в апофатиката умове, което определя превъзходството на Евтимий. Трудно бог може да се отъждестви с материалните предмети, но това съвсем лесно може да се получи с имена като разум, единство, същност или благо²⁴.

Опозицията мрак — видение е опозиция между тайна скрита и тайна открита, т. е. старозаветният синайски мрак е съотносим с Таворската светлина. На Синай бог показва на Мойсей своята слава, но не и своето лице — божествената природа остава скрита. С Таворската светлина божествената същност пак остава непристъпна, както и при синайския мрак, но нейната енергия се свързва с тварния свят. С получаване на божественото сияние се получава и божественото откровение като правило на истината. Така Св. писание се запазва от прибавяне или отнемане на неговите постановки²⁵. Изтъкването на осияването гарантира авторитета на новопреведените книги в очите на съвременниците и утвърждава Евтимий като пазител на Св. писание, точно на Мойсеевото петокнижие.

Пречиштането и осветляването на душата и ума са също предварителен етап и уточняват процеса на осияване, който е необходим за точност на преводите. С тях се обяснява катарзисът, преориентирането на човешката воля от сетивно-възприемаща към интелигибилна. С катарзиса са достига първото небе. Видението пък съобщава за навлизане в областта на умствената светлина, т. е. душата е възвърнала в себе си образа на бога и чрез просветлението е достигнато второто небе. Тогава „душата придобива адекватна на себе си стихия“²⁶. Ако върху скрижалите бог написва законоположенията посредством своята воля, то Евтимий сам написва книгите и става втори законодавец, но след като душата му е придобила образа на бога. Григорий Цамблак казва, че там, където свършва разумът, т. е. очистиането на ума, все още има място за думите, но това са само думите на Св. писание. Очиштането на ума се състои в неговото отказване от активност, която е следствие на желанието за самоутвърждаване. Тогава умът става пасивен възприемател на божие слово²⁷.

Екзегетичният анализ на опозициите, свързани със сравняването на Евтимий с Мойсей, насочва към извода, че е бил извършен нов превод на Петокнижието. Този превод е представен от Григорий Цамблак като типичен концептуален анализ. Преводачът извършва реконструкция на вътрешния и автентичния смисъл на първите пет библейски книги, той е следвал реалния ход на мислите, които са водили Мойсей при написване на Петокнижието.

Тълкуването на откъсите убедително говори за значимостта на

сравнението на Патриарх Евтимий с Мойсей за художествено-информационната структура на произведението. Всеки един от откъсите разкрива отделни страни от биографията на Евтимий Търновски, участва в изграждане образа на светеца. В това отношение голямо внимание заслужава третият пасаж, където е описана книжовната дейност на Евтимий Търновски в манастира „Св.Троица“. Определянето на смисъла на отделните детайли в него показва необходимостта от задълбочено изследване и на най-дребния на пръв поглед художествен факт, защото той е неотделима част от информацията по даден въпрос. Възприемането на действителния смисъл на откъс, съставен от библейски знаци, е невъзможно без установяване на базисния библейски текст и използването на съответния екзегетичен анализ.

БЕЛЕЖКИ

¹ Г. М и н ч е в. Книжовен паметник и ритуален език. — Старобългаристика, 1985, № 4, с. 102.

² Използвано е изданието на П. Р у с е в, И в. Г ъ л ъ б о в, А. Д а в и д о в, Г. Д а н ч е в. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. С., 1971. В скоби се отбелязват страниците.

³ Не се разглеждат откъсите, в които Патриарх Евтимий се сравнява с Мойсей и Аарон заедно.

⁴ Би следвало да се уточни, че Птоломей не е библейски герой.

⁵ В. С л. К и с е л к о в. Митрополит Григорий Цамблак. С., 1946, с. 45.

⁶ С. С. А в е р и н ц е в. Поэтика ранневизантийской литературы. М., 1977, с. 105.

⁷ „В цялото книжовно дело на Цамблак... присъства убеждението, че християнската действителност е съставна и неделима част от новозаветната история и поради това всичко, което се намира в допир с християнството, включително и нашата действителност, е по-високо и по-важно от „службата на законната сянка“, т.е. от Стария завет” — А. Н а у м о в. За литературно-естетическите възгледи на Григорий Цамблак. — В: Търновска книжовна школа. Т. 3. С., 1984, с. 53.

⁸ В л. Н. Л о с с к и й. Очерк мистического богословия восточной церкви. — Богословские труды. М., 1972, с. 72.

⁹ М. Б а х т и н. Творчество на Франсоа Рабле и народната култура на средновековието и Ренесанса. С., 1978, с. 433.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Б л. Ч и ф л я п о в. Богослужбната реформа на Св. Патриарх Евтимия. — Духовна култура, 1972, 3—4, с. 64.

¹² К л. И в а н о в а. Патриарх Евтимий. С., 1986, с. 59.

¹³ Вж. А. Д ж а м б е л у к а-К о с с о в а. Литературознание или филология? — Лит. мисъл, 1984, № 5, с. 96.

¹⁴ С л. И в а н о в. Евтимиевата традиция в творчеството на Йоасаф Бдински и Григорий Цамблак. — В: Търновска книжовна..., с. 177.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ И в. С. Марковски. Частно въведение в светото писание на Ветхия завет. С., 1957, с. 13.

¹⁷ Атеистический словарь. М., 1984, с. 64.

¹⁸ Г. Г. Майоров. Формиране на средновековната философия (латинска патристика). С., 1987, с. 37 — 39.

¹⁹ В. Сл. Киселков. Цит. съч., с. 43.

²⁰ Гр. Дъяченко. Полный церковно-славянский словарь. М., 1899, с. 193.

²¹ Г. Г. Майоров. Цит. съч., с. 13—14.

²² Вл. Н. Лосский. Цит. съч., с. 18—22.

²³ Пак там, с. 25.

²⁴ Пак там.

²⁵ Псевдо-Дионисий Ареопагит. О божественных именах. Перевод игумена Генадия (Эйкаловича). Буэнос Айрес. 1957, с. 34.

²⁶ Г. Г. Майоров. Цит. съч., с. 163.

²⁷ Пак там, с. 150.